Barqaror rivojlanish VA YASHIL IQTISODIYOT: yangi yondashuv va istiqbol

Tabiiy resurslar va ekologik muvozanatning ahamiyati oʻsib borayotgan sharoitda barqaror rivojlanish global miqyosdagi eng muhim maqsadga aylanmoqda. Unga erishish uchun iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillarning oʻzaro bogʻliqligi va barqaror integratsiyasiga tayanish talab etiladi. Buning uchun esa xavfsiz iqtisodiyotni yaratishga qaratilgan yangi yondashuvlar, masalan, yashil iqtisodiyotga zarurat oshadi.

Barqarorlikka eltuvchi yo‘l

Yashil iqtisodiyot atamasi birinchi marta 1989-yili Buyuk Britaniya hukumati uchun tayyorlangan hisobotda ishlatilgan. Ushbu konsepsiya tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqtisodiy o‘sishni ushbu harakatlar bilan uyg‘unlashtirishga qaratilgan. Yashil iqtisodiyot faqat ekologik xavflarni kamaytirishni emas, balki ijtimoiy adolat va iqtisodiy samaradorlikni ta’minlashni ham ichiga oladi.

Mamlakatimizda 2019-yili “2019 – 2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi” qabul qilingan. Strategiyada 2030-yilga qadar ishlab chiqarishda uglerod chiqindilarini kamaytirish, zamonaviy elektr ta’minoti va ekologik transport tizimlarini rivojlantirish kabi muvaffaqiyatlarga erishish belgilangan.

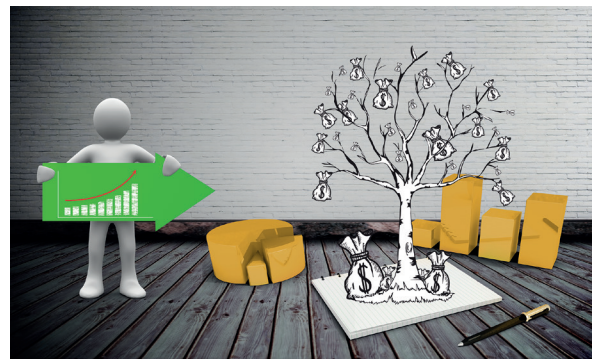
Yashil iqtisodiyotga o‘tishning muhim yo‘nalishlari tiklanadigan energiya manbalari, chiqindilarni qayta ishlash, suv resurslarini boshqarish, organik qishloq xo‘jaligini rivojlantirish va energiya samaradorligini oshirishdan iborat. Buning barchasi atrof-muhitga zarar yetkazmasdan, iqtisodiy o‘sishni ta’minlashga xizmat qiladi.

Yashil iqtisodiyotga o‘tishda innovatsion texnologiyalar muhim rol o‘ynaydi. Masalan, muqobil energiya manbalari va qayta tiklanadigan energiya tizimlari, chiqindilarni qayta ishlash va yangi ekologik texnologiyalarni joriy etish global ishlab chiqarish jarayonlarini ekologik jihatdan barqaror qiladi. Shuningdek, ushbu jarayonlarda boshqaruv samaradorligini oshirish, tabiiy resurslarni qayta ishlashni kengaytirish va ekologik transportni rivojlantirish talab etiladi.

Jahon miqyosida yashil iqtisodiyotning rivojlanishi global ifloslanish, iqlim o‘zgarishi va tabiiy resurslar kamayishi kabi muammolarga qarshi kurashishda muhim qadam bo‘ladi. UNEP (BMTning atrof-muhit dasturi) 2008-yili ilgari surgan tashabbuslar ushbu iqtisodiy modelni jahon miqyosida ommalashtirishga qaratilgan. Yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik muammolarni hal qilish, balki yangi ish o‘rinlarini yaratish va aholining bandligini ta’minlash orqali ijtimoiy barqarorlikni ham mustahkamlaydi.

YASHIL IQTISODIYOTNING HUQUQIY ASOSLARI

Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida bir qator huquqiy me’yorlar va qonunlar ishlab chiqish zarur. Quyida yashil iqtisodiyotga o‘tish uchun kerakli bo‘lgan asosiy qonunlar va huquqiy mexanizmlar ko‘rsatilgan.

1. Ekologik xavfsizlik to‘g‘risidagi qonunlar

Yashil iqtisodiyotga o‘tishning asosiy huquqiy asosi atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta’minlashga qaratilgan qonunlardir.

Ushbu qonunlar quyidagi yo‘nalishlarda ishlab chiqilishi lozim:

• uglerod chiqindilari va ifloslanishni kamaytirish: uglerod va boshqa zararli gazlarning atmosferaga chiqarilishini tartibga soluvchi qonunlar va me’yorlar. Misol uchun, har bir sanoat tarmog‘ida chiqindilarni kamaytirish bo‘yicha aniq ko‘rsatmalar va jazo mexanizmlari;

• iqlim o‘zgarishiga qarshi choralar: Iqlimni saqlashga qaratilgan qonunlar va xalqaro iqlim kelishuvlariga mos ravishda harakat qilish, masalan, Parij bitimi prinsiplari asosida me’yorlar yaratish.

2. Resurslardan oqilona foydalanish bo‘yicha qonunlar

Yashil iqtisodiyotda tabiiy resurslar (suv, yer, energiya)dan oqilona va samarali foydalanish juda muhim. Bu borada quyidagi qonunlar ishlab chiqilishi lozim:

• resurslardan foydalanishning optimal normativlari: tabiiy resurslardan, ayniqsa, suv va energiya manbalaridan foydalanishni cheklovchi va optimallashtiruvchi qonunlar;

• qayta tiklanadigan energiya manbalarini qo‘llab-quvvatlash: quyosh, shamol va boshqa qayta tiklanadigan energiya manbalarini rag‘batlantirish uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar yoki boshqa huquqiy mexanizmlar;

• suv resurslarini boshqarish to‘g‘risidagi qonunlar: suvni tejash, uni samarali boshqarish va chiqindilarni qayta ishlash tizimlarini joriy qilish bo‘yicha qonunlar.

3. Chiqindilarni boshqarish va qayta ishlash

Yashil iqtisodiyotning asosiy komponentlaridan biri chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlashdir. Shu bois quyidagi qonunlar ishlab chiqilishi kerak:

• chiqindilarni qayta ishlashni rag‘batlantirish: mahsulot ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatishda chiqindilarni kamaytirishga qaratilgan qonunlar va siyosatni ishlab chiqish.

• chiqindilarni ekologik xavfsiz tarzda utilizatsiya qilish: chiqindilarni ekologik jihatdan xavfsiz usullar bilan yo‘q qilish va qayta ishlashni tartibga soluvchi qonunlar.

4. Yashil texnologiyalarni rivojlantirish va rag‘batlantirish

Yashil iqtisodiyotda texnologiyalar muhim rol o‘ynaydi. Yashil texnologiyalarni rivojlantirish uchun quyidagi qonunlar zarur:

• yashil texnologiyalarni joriy etish uchun soliq imtiyozlari va subsidiyalar: yashil texnologiyalarni ishlab chiqish va qo‘llash uchun ilmiy-tadqiqot ishlanmalari va ularni joriy etishga yordam beruvchi huquqiy vositalar;

• yashil innovatsiyalarni himoya qilish va rag‘batlantirish: yashil innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash va ilgari surish bo‘yicha maxsus qonunlar va dasturlar.

5. Ekologik ta’lim va xabardorlikni oshirish

Yashil iqtisodiyotga o‘tishning ijtimoiy jihatlarini mustahkamlash uchun ekologik ta’lim va xabardorlikni oshirish zarur. Bu bo‘yicha qonunlar quyidagi yo‘nalishlarda ishlab chiqilishi lozim:

• ekologik ta’limni maktabdan boshlab joriy etish: o‘quv dasturlarida ekologiya va yashil iqtisodiyot tamoyillarini o‘rganish uchun qonuniy majburiyatlar;

• jamoatchilikni xabardor qilish: ekologik xatarlar va yashil iqtisodiyotning afzalliklari to‘g‘risida jamoatchilikni xabardor qilish va ularga mos ta’sir qilishga qaratilgan qonunlar.

6. Yashil investitsiyalarni rag‘batlantirish

Yashil iqtisodiyotga o‘tish uchun investitsiyalarni jalb qilish muhim ahamiyatga ega. Bu borada quyidagi qonunlar zarur:

• yashil investitsiyalarni rag‘batlantirish: ekologik barqaror loyiha va tashabbuslarni moliyalashtirishga qaratilgan huquqiy mexanizmlar, xususan, soliq imtiyozlari va grantlar;

• sertifikatlash tizimlari: yashil investitsiyalarni, mahsulotlarni va xizmatlarni sertifikatlash uchun maxsus me’yorlar va mexanizmlar.

7. Xalqaro hamkorlik va kelishuvlarga rioya qilish

Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida xalqaro hamkorlikni mustahkamlash va global ekologik kelishuvlarga rioya qilish lozim:

• xalqaro ekologik kelishuvlarga muvofiqlik: BMT, Parij kelishuvi va boshqa xalqaro ekologik hujjatlarga rioya qilishni ta’minlash;

• xalqaro hamkorlikni rivojlantirish: yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha xalqaro tajribalar va texnologiyalarni o‘zlashtirish uchun hamkorlikni kuchaytirish.

8. Yashil iqtisodiyotning monitoringi va hisoboti

Yashil iqtisodiyotga o‘tishning samaradorligini o‘lchash va monitoring qilish muhim:

• barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirish bo‘yicha monitoring tizimi: yashil iqtisodiyotning rivojlanishini, energiya samaradorligini va chiqindilarni kamaytirishni doimiy ravishda kuzatib borish uchun maxsus qonunlar;

• ijtimoiy va ekologik hisobotlar: ekologik va ijtimoiy ta’sirni baholash va hisoboti uchun qonuniy me’yorlar.

Jahon miqyosida yashil iqtisodiyotning rivojlanishi global ifloslanish, iqlim o‘zgarishi va tabiiy resurslar kamayishi kabi muammolarga qarshi kurashishda muhim qadam bo‘lib xizmat qiladi.

Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayoni kompleks va ko‘p qirrali huquqiy mexanizmlarni talab qiladi. Bunday qonunlar atrof-muhitni himoya qilish, resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, yangi texnologiyalarni rivojlantirish va ijtimoiy mas’uliyatni oshirishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Bu qonunlar nafaqat ekologik xavfsizlikni ta’minlaydi, balki iqtisodiy o‘sish va barqaror rivojlanishni qo‘llab-quvvatlaydi.

Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot konsepsiyasi global darajadagi ekologik va ijtimoiy muammolarga samarali javob berish uchun zarur mexanizm hisoblanadi. O‘zbekistonda bu yo‘nalishda amalga oshirilayotgan strategiya va texnologik innovatsiyalar mamlakatning yashil iqtisodiyotga o‘tishida muhim bosqich bo‘ladi. Shu bilan birga huquqiy asoslarning mustahkamlanishi, xalqaro me’yorlarga moslik, yangi ekologik standartlar va qonunlarning joriy etilishi barqaror iqtisodiy o‘sish va ekologik xavfsizlikni ta’minlashda katta ahamiyatga ega.

Azizbek MAHKAMOV,
Jizzax viloyati yuridik texnikumi o‘quvchisi